

ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕЛЕЙ ВЖИВАННЯ Е-СИГАРЕТ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ: МОТИВАЦІЯ, СПРИЙНЯТТЯ ТА ВПЛИВ МАРКЕТИНГУ

¹ Скіпальський А.П.

¹ Хоменко І.М.

² Купира Д.І.

¹ Національний університет охорони здоров'я України ім. П.Л. Шупика, м. Київ, Україна

² Громадське об'єднання «Центр громадянського представництва "Життя"», м. Київ, Україна

■ **МЕТОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ** є аналіз моделей вживання тютюнових та нікотинових виробів серед підлітків в Україні, з акцентом на е-сигарети як найпоширеніший продукт. Розглядаються мотиваційні чинники, сприйняття ризиків, вплив маркетингу та рівень обізнаності щодо шкоди й доступності сервісів припинення вживання.

■ **СЕРЕД ОСНОВНИХ МОТИВІВ** — цікавість, соціальний тиск, наслідування оточення, зняття стресу й привабливість смаків. Більшість респондентів вважають е-сигарети менш шкідливими, що створює хибне відчуття безпеки. Попри часткову обізнаність про ризики, рівень знань про допоміжні сервіси низький. Активна присутність реклами в інтернеті сприяє романтизації куріння.

■ **ВИСНОВКИ** вказують на необхідність комплексної відповіді: посилення обмежень, контролю за рекламою, обмеження доступу для неповнолітніх та впровадження просвітницьких заходів. Отримані результати можуть стати основою для розробки цільових профілактичних стратегій.

STUDY OF MODELS OF E-CIGARETTE USE AMONG ADOLESCENTS: MOTIVATION, PERCEPTION, AND INFLUENCE OF MARKETING

¹ Skipalsky A.P.

¹ Khomenko I.M.

² Kupyra D.I.

¹ Shupyk National Healthcare University of Ukraine, Kyiv, Ukraine

² Public Association «Center for Civil Representation "Life"», Kyiv, Ukraine

■ **THIS STUDY EXPLORES** the use of tobacco and nicotine products among adolescents in Ukraine, focusing on electronic cigarettes (e-cigarettes) as the most commonly used product. It examines motivations, risk perceptions, marketing influences, and awareness of health harms and cessation support.

■ **KEY MOTIVATORS** include curiosity, peer pressure, imitation of adults or peers, stress relief, and appealing flavors. Many respondents perceive e-cigarettes as less harmful than conventional cigarettes, creating a false sense of safety. While some awareness of health risks exists, knowledge of cessation services remains low. The presence of e-cigarette marketing, especially in digital spaces, contributes to the romanticization of use.

■ **FINDINGS HIGHLIGHT** the need for a comprehensive response: stricter legal restrictions, tighter advertising controls, limited youth access, and stronger educational efforts. These results can inform more targeted prevention and control strategies for youth nicotine use.

ВСТУП

Проблема поширеності вживання тютюнових та нікотинових виробів серед підлітків є актуальною для багатьох країн світу, включно з Україною. За даними дослідження GYTS (2023), 12,3% підлітків 12–13 років є курцями сигарет, а 19,6% вживають електронні сигарети (е-сигарети) [1]. Інше дослідження HBSC (2023) інформує нас, що 10% підлітків у віці 11-17 років є теперішніми курцями сигарет, а е-сигарети споживають 12%; при цьому цей показник сягає 21% у віковій когорті 15 років [2]. Незважаючи на численні законодавчі заходи, підлітки продовжують активно вживати ці вироби. У цій статті викладені якісні дані про те, що спонукає молодь до вживання засобів для доставки нікотину — е-сигарет. Також, проведено порівняння, чи відрізняються мотивація та причини вживання е-сигарет українськими підлітками та підлітками у інших країнах.

Отримана інформація може бути використана для проведення інформаційних кампаній, направлених на попередження вживання тютюнових та нікотинових виробів серед підлітків, а також протидії оманливим маркетинговим заходам тютюнових кампаній, які стверджують що їхня продукція не призначена для дітей.

Методологія. Якісне дослідження було проведено методом напівструктурованих інтерв'ю у форматі діад тривалістю 1,5 години. Вибірку становили підлітки віком 15–17 років. Розмір вибірки склав 6 діад, всього 12 респондентів. Критерії відбору учасників включали: а) проживання в населених пунктах різного типу — обласний центр, місто, село або селище міського типу; б) наявність у близькому соціальному оточенні осіб, які споживають тютюнові й нікотинові вироби, за відсутності серед них осіб, залучених до виробництва та/або продажу від-

повідної продукції. Географія дослідження охоплювала Київську, Черкаську та Тернопільську області. Інтерв'ю проводилися онлайн із використанням програмного забезпечення ZOOM у період з 25 по 30 вересня 2024 року. Запитання у анкеті структуровані навколо стратегії зменшення вживання тютюну BOO3 MPOWER [3].

Етичні міркування. Участь у дослідженні була добровільною, на підставі інформованої згоди, підписаної як самим учасником, так і одним з батьків або опікуном. Комісія з питань етики ДУ «Центр громадського здоров'я МОЗ України» схвалила протокол та дизайн дослідження рішенням від 04.09.2024. Ідентифікаційний номер експертизи — IRB202_4_124.

Постановка проблеми. Проблема вживання тютюнових та нікотинових виробів серед підлітків є значним викликом громадського здоров'я. Глобальна поширеність вживання електронних сигарет серед молодих людей становила 16,8% (мали досвід), та 4,8% (вживають зараз) [4]. В Європейському регіоні BOO3 рівень споживання е-сигарет серед підлітків 13–15 років становить від 0,7% (Узбекистан) до 23,3% (Болгарія) [5]. В Україні спостерігається аналогічна тенденція, і за різними оцінками рівень теперішнього вживання е-сигарет серед підлітків коливається між 12–20% [1, 2]. Підлітки часто обирають е-сигарети через їх активну рекламу та маркетинг, що пропагують різноманітність смаків, відсутність різкого запаху, меншу шкідливість у порівнянні із традиційними сигаретами, а також наслідування соціальним нормам. І підлітковому віці діти також схильні до ризикованої та експериментальної поведінки з психоактивними речовинами.

Проблематика куріння е-сигарет є актуальною, оскільки нікотин особливо небезпечний для здоров'я молоді. У підлітковому віці вживання нікотину підвищує ризики вживання інших наркотичних речовин та виникнення проблем із психічним здоров'ям. Інігуес С. Д. та інші (2009) доводять, що вплив нікотину може призвести до збільшення ефектів задоволення від вживання інших наркотичних речовин, зменшення рівня уваги та розладів настрою [6]. Леслі Ф. М. (2020) надає докази прямого зв'язку між вживанням ЕСДН та вживанням психоактивних речовин, проблемами з психічним здоров'ям та імпульсивністю підлітків [7]. Доротео У. та інші (2023) пов'язують вплив нікотину в підлітковому віці з такими когнітивними порушеннями, як зменшення концентрації уваги, підвищення імпульсивності, депресія; з почат-

ком використання е-сигарет також пов'язують зниження академічної успішності [8]. Є також докази того, що використання е-сигарет підвищує ймовірність переходу до традиційного куріння (National Academies of Sciences, 2018) [9]. Небезпеку вживання нікотину для здоров'я викладено в оглядовій статті Хоменко І. та Скіпальського А. (2024) [10].

Тривалий час виробники е-сигарет доводили, що їх продукти є менш шкідливими та допомагають позбавитися від ніотинової залежності. Це призвело до ситуації, коли законодавче обмеження доступності е-сигарет дітям (до 18 років) та їх маркетингу були запроваджені в Україні лише у середині 2021 року [11]. Як наслідок, ми спостерігаємо стале поширення вживання е-сигарет за останні десять років на рівні, що сягає 20% у віковій групі 11–17 років.

Огляд літератури. Поширення вживання електронних сигарет серед підлітків є результатом комбінації соціальних, психологічних та маркетингових факторів. Підлітки демонструють підвищену чутливість до зовнішніх впливів, а формування поведінкових патернів у цьому віці може визначати стиль життя в майбутньому (Leventhal et al., 2015) [12].

Дослідження показують, що смакові напоєвнювачі, особливо фруктові та солодкі, є одним із ключових чинників привабливості е-сигарет для молоді (Kong et al., 2015; Pepper et al., 2016) [13, 14]. Ці аромати зменшують сприйняття ризику, створюючи у підлітків уявлення, що вживання не є справжнім курінням або не завдає шкоди здоров'ю.

Маркетингові кампанії тютюнових компаній активно націлені на молодь, вони використовують цифрові платформи, соціальні мережі та брендovanі візуальні продукти. Згідно з Truth Initiative (2020), молодь регулярно стикається з прихованою рекламою у вигляді розважального контенту, який романтизує вживання е-сигарет [15]. Візуальна естетика продукту, його доступність у кіосках і магазинах біля шкіл, а також просування через інфлюенсерів — усе це підвищує рівень привабливості виробу серед підлітків (Lovato et al., 2011) [16]. Це дослідження також вказує на нестачу ефективної превентивної інформації, відсутність доступу до сервісів припинення куріння та слабкий контроль за дотриманням законодавства щодо заборони реклами й продажу неповнолітнім. Соціальний тиск, бажання належати до певної групи, а також бажання впоратися зі стресом або емоційними труднощами — інші поши-

рені мотиваційні фактори початку куріння (Leventhal et al., 2015) [12].

Таким чином, вживання е-сигарет серед підлітків є багатофакторним явищем, що потребує комплексного міжсекторального підходу: від посилення законодавства і контролю до впровадження ефективних інформаційно-просвітницьких програм.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Більшість учасників дослідження підтвердили, що їм відомі різні види тютюнових і нікотинових виробів, такі як е-сигарети, пристрої для нагрівання тютюну (ТВЕНи), традиційні сигарети, нікотинові снюси та кальян. Респонденти зазначили, що е-сигарети є найбільш поширеними серед підлітків, оскільки вони зручні у використанні, мають різноманітні смаки та не мають різкого запаху. Пристрої для нагрівання тютюну також популярні, але їх вживання менш поширене. Учасники дослідження зазначили, що ТВЕНи мають привабливий імідж новинки, що викликає асоціації з чимось ще більш сучасним і досконалим, ніж е-сигарети; менш різкий запах порівняно з традиційними сигаретами; до того ж, існує думка, що ці вироби є менш шкідливим для здоров'я.

Традиційні сигарети вважаються менш популярними серед підлітків, оскільки вони сприймаються як застарілі. Кальян та нікотинові снюси вживаються ситуативно, залежно від доступності та соціального контексту.

Мотиватори. Перший досвід споживання е-сигарет часто мотивується цікавістю та бажанням отримати нові враження. Молоді люди хочуть дізнатися, які відчуття виникають після вдихання диму. Деякі з них пробують е-сигарети через бажання спробувати щось «прикольне», не усвідомлюючи, що це є реальним курінням. Наприклад, респондент розповідає, що спочатку це здається солодким і приємним, але з часом виникає залежність, від якої складно позбутися.

Наслідкування поведінки друзів є важливим фактором. Молоді люди часто починають курити е-сигарети, бо «всі курять і я курю». Деякі наслідують поведінку батьків, які курять е-сигарети, або реагують на безпосередню пропозицію спробувати від друзів, яка може супроводжуватися психологічним тиском. Наприклад, одна дівчина з Черкаської області розповідає, що її друзі могли маніпулювати, кажучи: «Якщо ти не спробуєш, ми з тобою спілкуватися не будемо».

Е-сигарети використовуються як спосіб впо-ратися з негативними емоціями, такими як погіршення стосунків з батьками або часті суперечки з ними. Молоді люди зазначили, що використовують нікотин «для зняття стресу» або «вгамування занепокоєння». Наприклад, одна дівчина з Тернопільської області розповідає, що багато хто почав курити е-сигарети на початку навчання в коледжі, щоб затвердити себе в новому оточенні і отримати нові дружні контакти.

У той же час респонденти свідомі того, що формується залежність від нікотину, і день без куріння викликає пошук можливості покурити. Фруктові запахи і смаки створюють хибне уявлення про те, що вживання цих виробів не є курінням. На думку учасників, приємні смаки швидше провокують звикання та формують психологічну залежність.

Під час куріння е-сигарет молоді люди відчувають розслаблення та заспокоєння, можливість дистанціюватися від «усього поганого». Вони отримують задоволення від комунікації з іншими споживачами е-сигарет, оскільки вживають вироби разом. Куріння може стати ранковим ритуалом, коли молоді люди роблять каву та палять. Наприклад, одна дівчина з Київської області зазначає, що вживання е-сигарет сприймається як курилка для розваги.

Проте учасники зазначили, що перший досвід споживання є переважно негативним, викликаючи першіння у горлі та нудоту.

Приємні смаки, задоволення від налагодження нових соціальних контактів, спілкування та спільне споживання є провідними факторами вживання е-сигарет.

Обізнаність щодо впливу на здоров'я. Молоді люди мають різні погляди на ризики для здоров'я, пов'язані зі споживанням е-сигарет. Деякі респонденти розуміють, що часте і тривале використання е-сигарет може мати негативний вплив на організм, навіть більше, ніж традиційні сигарети. Наприклад, що споживачі е-сигарет можуть курити їх протягом 20 хвилин, що призводить до значно більшого споживання нікотину.

Негативний вплив на легені також є важливим фактором. Деякі респонденти говорять про шкідливість нікотину, який отримує курець, інші вважають, що «дим» від е-сигарет осідає в легенях, і цей ефект поступово накопичується. Деякі відзначають накопичення рідини у легенях внаслідок вживання е-сигарет, або

негативні фізичні відчуття, такі як кашель або легке запаморочення.

Додатковий негативний вплив може виникати через «неякісну рідину» або «самозамісів, зроблених неправильно» самим споживачем.

Проте існують чинники, які, на думку респондентів, зменшують ризики. Наприклад, вибір рідини для е-сигарет з різним вмістом нікотину дозволяє обрати «безпечніший» варіант; або, що рідини з меншим вмістом нікотину менше впливають на легені, ніж традиційні сигарети.

Деякі респонденти молодшого віку, вважають, що нікотин в е-сигаретах менш шкідливий, порівняно з тютюном. Е-сигарети мають імідж виробу, який вживається для того, щоб «побалуватися», і не можуть завдати занадто багато шкоди.

Вплив викидів від е-сигарет. Негативний вплив викидів від е-сигарет також вважається респондентами незначним. Хоча у цьому питанні немає однаковості відповідей. Деякі вважають, що споживачі е-сигарет завдають більше шкоди здоров'ю людей навколо. Вони аргументують це тим, що споживання е-сигарет може бути тривалим, що збільшує негативний вплив на оточуючих. Курці е-сигарет зазвичай не намагаються убезпечити людей навколо, на відміну від споживачів традиційних сигарет, які можуть відходити від інших людей. «Дим» від е-сигарет має приємніший запах, тому люди навколо не поспішають відійти від курця.

При порівнянні шкідливості вторинного диму від е-сигарет і тютюнових виробів для електричного нагрівання, думки респондентів також різнилися.

Частина вважала вторинні викиди від е-сигарет шкідливішими для людей навколо, аргументуючи це більшим обсягом диму і вищим вмістом нікотину. Тютюнові вироби для електричного нагрівання (ТВЕН) також сприймаються як більш «сучасний і технологічний продукт», який може мати менший вплив на оточуючих.

Інша частина оцінювали шкідливість диму від е-сигарет і тютюнових виробів для електричного нагрівання приблизно однаково, або вважали дим від ТВЕНів шкідливішим. Вони аргументували це тим, що дим від е-сигарет слабше відчувається на рівні запаху і є приємнішим, тоді як дим від ТВЕН є добре відчутним і специфічним, що має негативний вплив на органи дихання.

Допомога для припинення споживання тютюнових та нікотинових виробів. Більшість

респондентів негативно відповіли на питання щодо поінформованості про організації або сервіси, за допомогою яких можна отримати поради та рекомендації у випадку бажання відмовитися від вживання тютюнових та нікотинових виробів. Лише окремі учасники дослідження згадали про існування спеціалізованих медичних центрів, вебсайтів та відео в соціальних медіа, де можна знайти рекомендації щодо того, як відмовитися від куріння.

Контроль за дотриманням законодавства. Більшість учасників дослідження згадали рекламу пристроїв для нагрівання тютюну, е-сигарет та нікотинових снюсів, яку вони бачили протягом останніх кількох місяців. Лише деякі респонденти бачили зовнішню рекламу традиційних сигарет. Респонденти також акцентували проблему романтизації процесу куріння, яка відбувається за допомогою художніх фільмів і серіалів.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження свідчать про високу обізнаність молоді щодо різновидів тютюнових та нікотинових виробів. Зокрема електронних сигарет, які є найпоширенішими завдяки різноманіттю смаків, зручності та відсутності різкого запаху. Основними мотиваторами до паління виступають цікавість, соціальний тиск, бажання належати до групи, наслідування дорослих та зняття стресу. Попри первинний дискомфорт, приємні смаки та ритуалізація процесу сприяють формуванню залежності.

Молодь частково усвідомлює ризики для здоров'я, однак поширеним є сприйняття е-сигарет як менш шкідливих. Рівень поінформованості про сервіси припинення куріння залишається низьким. Спостерігається також активна присутність реклами новітніх виробів, що романтизують куріння, особливо у цифровому середовищі.

Ці результати узгоджуються з літературними джерелами, які акцентують роль смакових наповнювачів, маркетингу та соціального контексту. Психологічні ефекти нікотину (зниження тривожності, стимуляція) сприяють регулярному вживанню, незважаючи на усвідомлення ризиків для мозку та психіки.

Таким чином, для протидії поширенню е-сигарет серед молоді необхідна комплексна міжсекторальна політика: посилення контролю за рекламою, обмеження доступу неповнолітніх, розширення сервісів допомоги та інформаційно-просвітницькі заходи.

REFERENCES

- World Health Organization. Global Youth Tobacco Survey (GYTS). Ukraine factsheet. 2023. URL: <https://www.who.int/teams/health-promotion/tobacco-control/global-tobacco-surveillance-system/global-youth-tobacco-survey>.
- Health Behaviour in School-aged Children (HBSC). International Report — Ukraine Data. 2024. URL: <https://hbsc.org>.
- World Health Organization. MPOWER: A policy package to reverse the tobacco epidemic. Geneva: WHO. URL: <https://mpowerportal.org/>.
- Doku D, Seidu A-A, Ahinkorah BO, Cadri A, Agbaglo E, Schack T. The global prevalence of e-cigarettes in youth: a comprehensive systematic review and meta-analysis. *Public Health in Practice*. 2024;5:100506. <https://doi.org/10.1016/j.puhip.2024.100506>.
- World Health Organization. WHO global report on trends in prevalence of tobacco use 2000–2025. 4th ed. Geneva: WHO; 2021. URL: <https://iris.who.int/handle/10665/348537>.
- Iñiguez SD, Warren BL, Parise EM, Alcantara LF, Schuh B, Maffeo ML, et al. Nicotine exposure during adolescence induces a depression-like state in adulthood. *Neuropsychopharmacology*. 2009;34(6):1609–24. <https://doi.org/10.1038/npp.2008.220>.
- Leslie FM. Unique, long-term effects of nicotine on adolescent brain. *Pharmacology Biochemistry and Behavior*. 2020;197:173010. <https://doi.org/10.1016/j.pbb.2020.173010>.
- Dorotheo EU, Arora M, Banerjee A, Bianco E, Cheah NP, Dalmau R, et al. Nicotine and cardiovascular health: when poison is addictive — a WHF policy brief. *Global Heart*. 2024;19(1):14. <https://doi.org/10.5334/gh.1292>.
- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. Public Health Consequences of E-Cigarettes. Washington (DC): The National Academies Press; 2018. <https://doi.org/10.17226/24952>.
- Khomenko I, Skipalskyi A. Nikotyn yak chynnyk zalezhnosti ta ryzyku dlia zdorovia v konteksti kontroliu nad tiutiuonom. *Perspektyvy ta innovatsii nauky*. 2024;4(38):1411–23. [Nicotine as a factor of addiction and health risk in the context of tobacco control]. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-4\(38\)-1411-1423](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-4(38)-1411-1423). In Ukrainian.
- Zakon Ukrainy «Pro zakhyst funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi [Law of Ukraine «On protection of the functioning of the Ukrainian language as the state language»] №. 1019–20. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1019-20#Text>. In Ukrainian.
- Leventhal AM, Strong DR, Kirkpatrick MG, et al. Association of e-cigarette use with initiation of combustible tobacco product smoking in early adolescence. *Journal of the American Medical Association*. 2015;314(7):700–7. <https://doi.org/10.1001/jama.2015.8950>.
- Kong G, Morean ME, Cavallo DA, Camenga DR, Krishnan-Sarin S. Reasons for electronic cigarette experimentation and discontinuation among adolescents and young adults. *Nicotine & Tobacco Research*. 2015;17(7):847–54. <https://doi.org/10.1093/ntn/ntu257>.
- Pepper JK, Ribisl KM, Brewer NT. Adolescents' interest in trying flavoured e-cigarettes. *Tobacco Control*. 2016;25(Suppl 2):ii62–ii66. <https://doi.org/10.1136/tobaccocontrol-2016-053174>.
- Truth Initiative. E-cigarettes: facts, stats and regulations. 2020. URL: <https://truthinitiative.org/research-resources/emerging-tobacco-products/e-cigarettes-facts-stats-and-regulations>.
- Lovato C, Watts A, Stead LF. Impact of tobacco advertising and promotion on increasing adolescent smoking behaviours. *Cochrane Database of Systematic Reviews*. 2011;(10):CD003439. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD003439.pub2>.

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ

Польовий етап дослідження профінансовано ГО «Центр громадянського представництва «Життя» (команда дослідників) в рамках статутної діяльності. Автори статті не отримували фінансування в межах виконання дослідження, аналізу та написання статті.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ
ТА ЇХ ВНЕСОК

СКИПАЛЬСЬКИЙ Андрій — концептуалізація, методологія, формальний аналіз, дослідження, спостереження, адміністрування проєкту, написання — оригінальний проєкт, написання, перегляд та редагування. ORCID 0009-0001-3599-7918.

ХОМЕНКО Ірина — курація даних, дослідження, спостереження, написання — перегляд та редагування. ORCID 0000-0002-8412-6393.

КУПИРА Дмитро — спостереження, курація даних, написання — перегляд та редагування, залучення фінансування. ORCID 0000-0003-1059-4415.

SOURCES OF FUNDING

The field phase of the research was funded by the NGO «Center for Civic Representation «Life» (research team) as part of its statutory activities. The authors of the article did not receive funding for the research, analysis, and writing of the article.

CONFLICT OF INTEREST

The authors declare the absence of a conflict of interest.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS
AND THEIR CONTRIBUTION

SKIPALSKY Andriy — conceptualization, methodology, formal analysis, supervision, investigation, project administration, original draft preparation, writing, review and editing. ORCID 0009-0001-3599-7918.

KHOMENKO Iryna — data curation, investigation, supervision, writing — review and editing. ORCID 0000-0002-8412-6393.

KUPYRA Dmytro — supervision, data curation, writing — review and editing, funding acquisition. ORCID 0000-0003-1059-4415.

СКИПАЛЬСЬКИЙ Андрій: Україна, 01054, м.Київ, вул. Богдана Хмельницького, 32, оф. 29. E-mail: Skipalsky@gmail.com

SKIPALSKY Andrii: 32, Bohdan Khmelnytskyi Str., office 29, Kyiv, 01054, Ukraine. E-mail: Skipalsky@gmail.com